

Pero SUDAR

Daytonski mirovni sporazum Slučaj koji plaši i izaziva*

Uvod

Mir u Bosni i Hercegovini (BiH), plod sporazuma potpisanog u Daytonu u studenom 1995., nije drugo doli puka obustava oružanoga sukoba. Svi ostali ciljevi rata, koji su ostavljeni da čine temeljne sastavnice našega mira, dobrano su prisutni u svakodnevnome životu ljudi i društva. Ta stvarnost obvezuje na djelovanje sve one kojima je na srcu ne samo dobro ove mučeničke zemlje i njezinih stanovnika, nego također mir i stabilnost Europe. Bez pravednog mira u BiH ne može biti mira na Balkanu. I na svoj način, bez mira u tom njezinome tako osjetljivome dijelu, ne može biti sigurnosti u Europi.

Eto zašto mi se čini da bi pravda u BiH, kao temeljni uvjet za mir u njoj, trebala na neki način postati motivom djelovanja svih onih koji se zauzimaju da bi Europa postala po mjeri svih svojih žitelja. Crkva bi iznevjerila samu sebe ako bi se, zbog bilo kojeg razloga, odrekla dati vlastiti doprinos aktualnim pokušajima pronalaženja pravednog političkog rješenja za BiH. Radi toga mi se čini više nego pravednom i potrebnom inicijativa Instituta Toniolo i Nacionalnog Predsjedništva Talijanske Katoličke akcije da dade, također i na ovaj način, glas za istinu u BiH. Tim više ako se pridoda činjenica da trenutna situacija u BiH, radi motiva koji nisu jasni niti časni, nije predstavljena onakvom kakva ustvari jest.

I. Učinci “Daytonskog” mira

Žrtva Daytonskog mira nije samo Katolička Crkva, o čijem je stanju govorio mons. Komarica, već su žrtve svi žitelji naše zemlje. Nisu ri-

* Predavanje održano na talijanskom jeziku na Okruglome stolu što ga je u Rimu 22. veljače 2006. priredio Institut Toniolo. S talijanskoga, za objavljivanje, preveo dr. Marinko Perković.

jetko poznavao naših prilika koji opravdano tvrde da su podjele i napestosti u BiH, hranjene nepravednom podjelom zemlje, danas veće i opasnije nego za vrijeme i neposredno nakon rata (G. Berić). Ekonomija zemlje gotovo se ne oporavlja. Poduzetnici se ne usuđuju uložiti kapital u proces privatizacije, zbog pomanjkanja zakona na državnoj razini i odsutnosti bilo kakve garancije. A napose zbog činjenice što ova zemlja još nije stabilna. Naime, malo ih je koji vjeruju da tako nepravedno rješenje može biti i konačno. Tako državne tvornice, koje su zapošljavale oko 80 % radnika, još uvijek stoje razorene ili izvan uporabe. Dostatno je spomenuti činjenicu da nezaposlenost iznosi 48 %. Tom postotku pripadaju samo oni koji su se registrirali. Ali zbog činjenice da od doga nema nikakve koristi, mnogi se uopće ne prijavljuju Zavodu za zapošljavanje. Također mnogi od onih koji imaju zaposlenje, mjesecima i godinama ne primaju plaću. Prosječna plaća u BiH prošle je godine bila 246,59 € a prosječna mirovina 92,03 €. Ozbiljne analize potvrđuju da je život za mnoge obitelji puno teži sada nego za vrijeme rata. U to je teško povjerovati, ali se može dokumentirati. Mnogi moraju živjeti s 0,75 € dnevno. Naime, znatna ekonomska pomoć međunarodne zajednice je potrošena kako bi se u životu održao enormni državni aparat stvoren u Daytonu. Djelomično su obnovljene kuće izbjeglicama koji su se vratili. Ali mnogi od ovih povratnika, budući da nemaju zaposlenje, ponovno napuštaju svoje domove i domovinu. Sve to pogoduje zastrašujućem porastu kriminaliteta i razbojništva koja stanovnici ove zemlje prije nisu poznavali. Nitko više nije siguran! Rat je ostavio našem društvu katastrofalnu nezaposlenost, socijalnu bijedu i siromaštvo, kriminalitet i razbojništvo, nesigurnost u domovima i na ulici, korupciju, egzistencijalni očaj.

Najveća i najopasnija šteta jest bez sumnje duhovno i moralno uništenje. Može se pretpostaviti da u BiH nema nijedne osobe koja nije bila, izravno ili neizravno, u fizičkome smislu pogođena i zahvaćena tragedijom rata. U zemlji u kojoj su stoljećima zajedno živjeli različiti narodi sa svojim različitim kulturama i religijama, ljudi sve manje imaju povjerenja u "one druge". Rat je duboko ranio i u dobroj mjeri potrgao osjetljive veze koje su se stoljećima uspostavljale među ljudima i narodima. Unatoč svim nepravdama koje je priprosti puk morao podnositi kroza stoljeća također i zbog vlastitoga nacionalnog, kulturalnog i vjerskog identiteta, pojam i ustanova "komšiluka", što znači poštovanje i solidarnost prema svome susjedu, bio je naša dragocjena baština. I mogao je također postati i naš doprinos europskoj baštini! U današnjem svijetu, ne isključujući Europu, dapače nedostaje stvarna sposobnost i hrabrost življenja multietničke i multireligiozne stvarnosti u uzajamnom poštivanju. Svakim smo danom sve više prisiljeni biti tome tragični svjedoci!

2. Ustavne promjene

Promotrivši negativne učinke političkog rješenja što ga je nametnuo Dayton, za očekivanje je da bi bilo malo onih koji, shvaćajući narav ovoga rješenja, ne bi bili mišljenja da bi ovaj dokument trebalo revidirati. Ali, na žalost, nije tako. Mnogi brane ovaj mirovni sporazum kao da je dogma. Nije teško tomu odgonetnuti motive, jer su neraskidivo povezani s onim što se događalo tijekom rata i poraća. Naša nesreća leži u činjenici da također oni koji su mišljenja da Daytonski sporazum treba revidirati, nisu složni kako to učiniti. U tom smislu u posljednje vrijeme elaborirane su desetine prijedloga. Unatoč tome što su međusobno različiti, u tim prijedlozima naziru se dvije temeljne političke struje. Jedna struja, pripisujući svu odgovornost rata i napetosti nakon rata nacionalnom čimbeniku, predlaže Ustav koji bi pred očima imao samo osobu građanina. Prema ovoj hipotezi, BiH bi trebala biti organizirana kao i ostale demokratske zemlje, tj. ne obazirući se na činjenicu da stvarnost ove zemlja čine njezina tri naroda. Ova struja uživa veliku naklonost i podršku predstavnika međunarodne zajednice. Druga hipoteza, naprotiv, tvrdi da bi raspodjela političke vlasti trebala biti učinjena na način da može garantirati ne samo prava pojedinog građanina, već napose jednakost triju naroda. Ova struja tvrdi da zemlja, da bi ostala cjelovita, treba biti podijeljena na administrativnoj razini vodeći računa prije svega o etničkom kriteriju, jer bi samo tako bila u stanju izbjeći nacionalnu diskriminaciju, koja bi prema pobornicima druge teze bila glavni generatorom svih teškoća. Modeli Švicarske, Belgije i Finske predloženi su u tom smislu kao primjeri postojećih funkcionalnih i demokratskih rješenja.

Takoder u kontekstu gore spomenutih prijedloga koji se tiču teritorija, Daytonsko rješenje rezultira posvema šizofreno. Veliki čarobnjaci Daytona podijelili su ovu zemlju opravdavajući podjelu činjenicom da u BiH žive različiti narodi. Ali zemlju su podijelili na dva dijela. Čineći tako, zadovoljili su jedan od tri naroda, dodijelivši mu 49 % teritorija zemlje. Ali treba pripomenuti da je taj narod prije rata činio 31 % cjelokupnog pučanstva zemlje. Ovom nepravednom podjelom, Daytonsko rješenje je prisililo ostala dva naroda, tj. Bošnjake muslimane i Hrvate da se međusobno konfrontiraju. Ovdje se pokazuje kulminacija šizofrenije. Naime, nakon što je podijelila BiH prema najopasnijem kriteriju, onom etničkom, međunarodna zajednica ne prestaje govoriti o njezinoj reintegraciji. Ali i nadalje ističe da podjela na dva entiteta ili podržave mora ostati takva kakva je i sada. U tom pravcu stremi također aktualna bučna ustavna revizija koju provodi Institut za Washingtonski mir, ali koju u stvarnosti koor-

dinira Američka uprava preko svoga veleposlanika u Sarajevu. Čini se da je važno samo osigurati da BiH prestane biti opasna zona za ostale zemlje Zapada. Zbog toga se inzistira samo na državnome aparatu koji bi jamčio posvemašnju kontrolu vanjskih granica. Samo tako je moguće razumjeti zašto se toliko inzistiralo na ujedinjenju vojske, policije i Savjeta ministara. Pri tome se malo ili nimalo ne zahtijeva reintegracija struktura sposobnih jamčiti poboljšanje ekonomije, povratak izbjeglica, zaštitu ljudskih prava i jednakost među narodima. Ako je pravda “svrha i mjera politike”, dužnost je glasno doviknuti da politici međunarodne zajednice u BiH nedostaje moralno utemeljena svrha i mjera.

Živeći kao vlastitu tragediju zemlje, Katolička Crkva nije nikada prestala, niti prije niti poslije rata, pozivati na razum. Potrebno je naglasiti da je njezin glas za vrijeme rata bio poštivan a njezina pomoć cijanjena. U razdoblju nakon rata stvoreno je, zahvaljujući prije svega držanju predstavnika međunarodne zajednice, javno mnijenje da intervencije biskupa zbnjuju i smetaju, jer se usuđuju nazvati stvari kakve su u stvarnosti. Ako je moralna zadaća Kristove Crkve “dati vlastiti doprinos kako bi postulati pravde bili shvaćeni i politički realizirani”, Crkva u BiH treba reagirati tako kako reagira, i pod cijenu da bude krivo shvaćena. Prijedlog Biskupske konferencije o društveno-političkome uređenju BiH u skladu je sa stavovima koje su biskupi zastupali i branili od početka krize u BiH. Držim uputnim podsjetiti da su katolički biskupi povodom referenduma koji je organiziran prije petnaest godina (29. veljače i 1. ožujka 1992.) pozvali katolike da glasaju za cjelovitost BiH a to znači za suživot njezinih građana i naroda. Od tada pa sve do danas tvrdili su da BiH mora biti branjena i organizirana kao društvo u kojem mogu biti zajamčena ljudska prava i jednakopravnost konstitutivnih naroda. Ove pretpostavke činile su nam se i danas nam se čine nužnima da bi zemlja preživjela u svojoj međuetničkoj i međuvjerskoj naravi.

Prijedlog Konferencije najprije nam se čini pravednim, ali i izvedivim. U prvom dijelu dokumenta Konferencija naglašava da aktualno političko rješenje, ali i još više ono koje je predloženo od ustavnih promjena, sadržava *izravnu potporu podjeli BiH na srpski i bošnjački entitet stvarajući tako - nastavljaju biskupi - državu iz koje bi trebali nestati Hrvati koji su već samim Daytonskim sporazumom i njegovom primjenom u BiH vitalno i biološki ugroženi, zbog čega je u pitanju njihov opstanak... Slijedeći pravac nepravednog Daytonskog sporazuma i njegove još veće nepravedne primjene, vjerojatno ne znajući i ne htijući, definitivno razaraju multietnički karakter države BiH, dajući tako nove povede nacionalističkim napetostima na Balkanu.* Izjavivši to, Konferencija tumači dva mo-

tiva koji su u temeljima njezina prijedloga. Prvi se tiče nepravde prema hrvatskom narodu za koji je nerazdvojivo vezana sudbina Katoličke Crkve u BiH. Na žalost, istina je da nema gotovo više nikoga tko se usuđuje podići svoj glas za obranu položaja toga naroda. Vama ovdje može zvučati poput bajke da je veleposlanik jedne europske zemlje u Sarajevu priznao jednom svom sunarodnjaku da *su njegovi kolege veleposlanici mišljenja da on treba braniti hrvatsku stvar u BiH, ali on nije raspoložen da to čini*. Njegova nepristranost bila bi normalna i časna da mišljenje njegovih kolega veleposlanika ne bi otkrivalo da oni, na svoj način, brane stvar drugih naroda u BiH. Ne preostaje nam već učiti tešku ali logičnu lekciju: u BiH je kontraproduktivno zalagati se za dobro samo jednog naroda. I čini se da to vrijedi sve više za sve narode svijeta. Drugi motiv prijedloga Konferencije tiče se budućnosti BiH. Podjela ove zemlje na dvoje, prema etničkom kriteriju, znači ne samo razaranje njezine multietničke naravi, već također i samog njezinog opstanka. Naime, nije moguće da jedan dio BiH može egzistirati nadugo kao srpski entitet bez namjere za ujedinjenjem sa Srbijom! Ali to će se, na žalost, teško ostvariti bez novog sukoba. Što treba misliti o ljudima i političarima koji se, nakon svega, i nadalje “igraju” s opasnošću kao što je ova? Biskupi, bez namjere da zamijene političare, smatraju vlastitom moralnom dužnošću naznačiti ne samo gdje bi nas moglo odvesti nepravedno aktualno rješenje, već također predložiti ono koje bi, po njihovom mišljenju, moglo jamčiti *pravnu jednakost sva tri naroda kao i... svih ljudskih prava i građanskih sloboda*.

Da bi ustroj zemlje jamčio njezinu funkcionalnost te kompatibilnost s demokratskim europskim državama, Konferencija predlaže *jedinstvenu, nedjeljivu i decentraliziranu državu bez aktualne podjele na entitete*. Prijedlog se sastoji u organiziranju (artikulaciji) zakonske i izvršne vlasti na tri razine: državnoj, regionalnoj i općinskoj. Na državnoj razini, tj. u predsjedništvu, u parlamentu i u vladi predlaže se paritet predstavnika triju naroda. Na regionalnoj razini, koja bi trebala biti najvažnija i najdelikatnija, trebala bi biti primijenjena formula prema kojoj *svaki konstitutivni narod mora imati barem 30 % svojih predstavnika, tako da predstavnici jednoga naroda ne bi mogli preglasati predstavnike druga dva naroda*. Ovo nam se čini uvjetom bez kojega multietničko tkivo našega društva ne bi bilo moguće obnoviti jer, bez realne zastupljenosti i zaštite, prognani i izbjegli ne mogu se i ne žele se vratiti. I na kraju *vlast na općinskoj razini trebala bi se formirati prema načelu “jedan čovjek jedan glas”*. Iz ovoga je vidljivo da se prijedlog Konferencije smješta između gore spomenutih dviju temeljnih tendencija, tj. između one s čisto etničkim karakterom i one ekskluzivno individualističkog načela utemeljenoga isključivo na

pravima građanina. Biskupi su mišljenja da je, zbog tragičnih povijesnih iskustava, veoma važno naći političko rješenje koje je u stanju jamčiti, pored prava građanina, i jednakopravnost među narodima u BiH. To može izgledati, a, na žalost, mnogim se predstavnicima međunarodne zajednice i čini *de mode*, ali ljudima u ovoj zemlji upravo to znači mnogo više nego to površni i neupućeni promatrač može dokučiti. Zar to ne pokazuju svi do sada organizirani izbori?! Uostalom, naši narodi nisu nipošto izuzetak u tom pogledu. Sve rasprave između zemalja članica Europske Unije to jasno pokazuju. Žalosni slučaj bivše Jugoslavije opominje. Mnoge multi-etničke države su propale upravo zbog nedostatka političkog mehanizma sposobnoga i voljnoga jamčiti jednakopravnost među narodima od kojih su bile sastavljene. S druge strane, ni jedna višenacionalna multietnička država ne može odoljeti svojim centrifugalnim silama ako je teritorijalno organizirana vodeći računa samo o etničkom kriteriju. Upravo zbog toga Prijedlog predviđa da BiH ne bude podijeljena na regije prije svega prema etničkom kriteriju, već geografskom, ekonomskom, prometnom, povijesnom. Spomenuta podjela političke moći bila bi tako raspoređena da bi etničku diskriminaciju svodila na minimum. Konkretna ljudska i građanska prava bila bi jamčena svakom građaninu od njemu najbliže državne institucije, tj. od općine, gdje bi politička moć bila raspoređena prema volji građanina izraženoj u izborima.

Zaključak

Budućnost BiH jest zasigurno u interesu svih njezinih građana. Ponor rata u kojem su se našli zbog nespremnosti poštivanja temeljne ljudske vrline i vrednote pomogao nam je da shvatimo kamo vodi put sukoba. Postulat čiste egzistencije sada nas poziva da shvatimo da bi, kako bi se izišlo iz tog ponora, bilo potrebno prihvatiti logiku susreta. Ali iskustvo okrutnoga rata i nepravednoga mira, u kojem je zagriženi egoizam našao plodno tlo, obrnuo je radost susreta u stanje straha i nepovjerenja. Oskudni rezultati uložениh napora i utrošenih sredstava u deset godina nakon rata obeshrabruje i uvodi u napast pomišljanja da je BiH nerješiv slučaj. Biskupska konferencija ne misli tako. Naprotiv, ona je uvjerenja da ova zemlja, upravo zbog svoje povijesti, svoga geografskog položaja i etničko-kulturalno-religioznog sastava, zaslužuje da bude privilegirani interes svih onih koji se danas u Europi i u svijetu usuduju nadati budućnosti mira. Bojim se da bi se bosansko-hercegovački izazov mogao pretvoriti u naš slom a naša nada u razočarenje, ako ne nademo načina da on istinski postane

“europski izazov”. BiH deset godina nakon bezumnog rata ima potrebu za mnogim stvarima. Ali više od svega i prije svega ima potrebu za političkim rješenjem sposobnim jamčiti sutrašnjicu pravednoga mira! Viđen u toj perspektivi, prijedlog Konferencije postaje pitanjem: Hoće li ova zemlja, kao paradigma Europe, umrijeti zbog sve raširenije neosjetljivosti za pravdu i bijega pred izazovima?